

«وبلاگ نویسی و روزنامه نگاری در ایران»

نقد و بررسی تطبیقی و تأثیر متقابل دو پدیده

حمید ضیایی پرور

مقدمه

بشناسیم و چه آنها را نادیده بگیریم، آنها وجود دارند، متولد می‌شوند، تنفس می‌کنند، تکثیر می‌شوند و ادامه حیات می‌دهند. بخشی از وبلاگ‌های فارسی توسط روزنامه‌نگاران و خبرنگاران نوشته می‌شوند و بخش عمده دیگری از وبلاگ‌های فارسی اگرچه توسط خبرنگاران حرفه‌ای نوشته نمی‌شوند اما دارای کارکرد خبری و اطلاع‌رسانی هستند به گونه‌ای که می‌توان آنها را «رسانه‌های جایگزین» "Alternative Media" در برابر «رسانه‌های حاکم» "Main Stream Media" نامید.

تنها در طول سه هفته زمانی ۲۰ خرداد تا ۱۰ تیر ۱۳۸۲، حدود ۶۷ وبلاگ یا به صورت اختصاصی و یا با اختصاص دادن بخش عمده محتوایشان به انعکاس رویدادها و ناآرامی‌های تهران و شهرستان‌ها پرداختند و این چیزی بود که رسانه‌های رسمی به دلایلی مایل یا قادر

وبلاگ‌های فارسی از نظر تعداد و فراوانی بعد از زبان انگلیسی، رتبه چهارم وبلاگ‌ها را در جهان به خود اختصاص داده‌اند.^۱ این موضوع با توجه به جایگاه ایران در اینترنت هم از نظر تعداد کاربر "User" هم از نظر تعداد سایت و هم از نظر تولید محتوا "Content" بسیار مهم و قابل توجه است. در واقع در کشوری که تعداد کاربران اینترنت در آن به زحمت از ۳/۵ میلیون نفر و تعداد سایت‌های آن به زحمت از ۷۰۰۰ مورد فراتر می‌رود، ثبت و انتشار بیش از ۵۰ هزار وبلاگ پدیده‌ای شگفت‌انگیز به‌شمار می‌رود. اکنون نتیجه کاوش موتورهای جست‌وجو در صفحات وب فارسی، به‌طور میانگین، از هر ۱۰ نتیجه یافته شده، بیش از پنج مورد را مرتبط با وبلاگ‌ها نشان می‌دهد. وبلاگ‌های فارسی جزئی جدانشدنی از محتوای فارسی در اینترنت شده‌اند، چه آنها را به رسمیت

به پرداختن یا انعکاس آن نبودند.

بخشی از این وبلاگ‌ها که توسط دانشجویان نوشته می‌شد حاوی اطلاعات دست اول از درون رویدادها بودند و فارغ از اصول نگارشی حرفه‌ای خبری، آنها را می‌توان دارای ارزش‌ها و عناصر خبری متداول روزنامه‌نگاری دانست. همین وبلاگ‌ها نه تنها به اطلاع‌رسانی مستقیم به مخاطبان خود پرداختند بلکه بسیاری از رسانه‌های داخلی و خارجی از اطلاعات و داده‌های آنها استفاده کرده و متون تولیدی آنها را بازتاب می‌دادند که از جمله می‌توان به گزارش‌های CNN, BBC و رویترز در این زمینه اشاره کرد. البته بررسی نقش وبلاگ‌های فارسی در حوادث مذکور که در مجموعه مستقلی توسط نگارنده گردآوری شده است.^۲ موارد دیگری را نیز نشان می‌دهد که از جمله آنها

می‌توان به نقش تحریک و تهییج آنها اشاره کرد. آنها حتی در پاره‌ای مواقع به تریبونی تمام عیار برای تبادل افکار و اندیشه‌ها، انعکاس اطلاعات و بیانیه‌ها و حتی انتشار شایعات تبدیل شدند.

نمونه دیگر کارکرد وبلاگ‌ها، جنگ اخیر آمریکا و انگلیس در عراق بود که در آن شاهد پدیده‌هایی همچون خبرنگاران وبلاگ‌نویس، سربازان وبلاگ‌نویس و وبلاگ‌های رسانه‌ای و وبلاگ‌نویسی زیر بمباران بودیم. ماحصل این فرآیند، ظهور پدیده‌ای جدید به نام «وبلاگ‌نویسی جنگ» Blog War بود. همان‌طور که ملاحظه می‌شود باید اذعان کرد که ما به یک پدیده چندوجهی و انعطاف‌پذیر و متحرک و پویا مواجهیم که به راحتی قادر است رسانه‌های رسمی را در مواقع خاصی به چالش بکشد.

گمان می‌کنم همین مقدمه برای درک ضرورت پرداختن به «تأثیر و تعامل وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری در ایران» از یک نگاه علمی و کارشناسی، کفایت کند.

روزنامه‌نگاران وبلاگ‌نویس

اگر جان‌مایه وبلاگ‌نویسی را «نویسندگی» بدانیم کاملاً طبیعی خواهد بود اگر روزنامه‌نگاران جزو مشتریان همیشگی «وبلاگ» باشند. دن گیلیمور نویسنده ستون اقتصادی نشریه مرکوری یکی از

■ وبلاگ‌های فارسی از نظر تعداد و فراوانی بعد از زبان انگلیسی، رتبه چهارم وبلاگ‌ها را در جهان به خود اختصاص داده‌اند.

■ در کشوری که تعداد کاربران اینترنت در آن به زحمت از ۳/۵ میلیون نفر و تعداد سایت‌های آن به زحمت از ۷۰۰۰ مورد فراتر می‌رود، ثبت و انتشار بیش از ۵۰ هزار وبلاگ پدیده‌ای شگفت‌انگیز به شمار می‌رود.

اولین نویسندگان وبلاگ‌نویس است^۳ و حسین درخشان که در عرف وبلاگ فارسی به او لقب «ابوالبلاگر» داده‌اند خود یک روزنامه‌نگار است.^۴ تنها در فهرست وبلاگ‌های سایت پرشین بلاگ Persianblog ۲۵۳ نفر در قسمت روزنامه‌نگاری ثبت‌نام کرده‌اند^۵ تعدادی از روزنامه‌نگاران برای خود وبلاگ ایجاد کرده‌اند و هر یک استفاده‌های خاص خود را از آن می‌کنند. یکی از وبلاگ‌ها به عنوان بانک مقالات خود استفاده می‌کند، دیگری اخبار غیرمنتشره و ناگفته خود را که جایی برای انتشار در نشریه‌اش نمی‌یابد در وبلاگش منتشر می‌کند، روزنامه‌نگار دیگری مقالاتش را پیش از چاپ در وبلاگش قرار می‌دهد و برخی هم از وبلاگ برای ایجاد یک رابطه تعاملی Interactive با مخاطبان استفاده می‌کنند. وبلاگ‌نویسی همچنین

توانسته است استعداد نویسندگی جوانان را شکوفا کرده و از این طریق تعدادی روزنامه‌نگار به جامعه مطبوعاتی معرفی کند بهرام اشرف‌زاده نویسنده وبلاگ «زبان فارسی در دنیای ارتباطات» اکنون نویسنده ستون ثابت نشریه عصرارتباط است^۶ و مصطفی قونولوقاجار نویسنده وبلاگ، روزنامه‌نگار تو در روزنامه همشهری و شرق مطلب می‌نویسد و صفحه‌ای به نام «روزنت» در ضمیمه همشهری منتشر می‌کند.^۷ بعضی از روزنامه‌نگاران از وبلاگ‌نویسی به سمت راه‌اندازی سایت حرکت کرده‌اند و با ثبت دامنه و اجاره فضا، با کمک نرم‌افزارهای جدید وبلاگ‌نویسی به انتشار مطالب خود می‌پردازند.

در یک بررسی نمونه‌ای از میان حدود ۵۰ خبرنگار و روزنامه‌نگار یک روزنامه سراسری ایران، بیش از ۱۰ نفر از آنان دارای وبلاگ‌های

مخصوص خود هستند^۸ تعدادی از روزنامه‌نگاران روزنامه‌های توقیف شده نیز کار خود را با راه‌اندازی وبلاگ‌های اختصاصی دنبال می‌کنند.

اما آیا وبلاگ‌نویسان هم روزنامه‌نگار تلقی می‌شوند؟ این سؤال مناقشه برانگیزی است که بحث درباره آن در محافل علمی نیز جریان دارد. در کنفرانسی که در دانشگاه کالیفرنیا درباره وبلاگ‌نویسی برگزار شد. در پاسخ

نمودار شماره ۱. رتبه‌بندی وبلاگ‌های غیرانگلیسی در اینترنت
منبع: Hot Weblog, Crawling Action

شماره	زبان	تعداد
۱-	انگلیسی	۸۲۱۵۷۲
۲-	کر تاه	۱۷۲۸۸۵
۳-	پرتغالی	۶۱۶۱۵
۴-	لهستانی	۴۲۲۷۴
۵-	فارسی	۳۷۹۸۳
۶-	فرانسوی	۱۸۷۸۸
۷-	اسپانیایی	۱۲۷۹۹
۸-	آلمانی	۱۱۱۵۰
۹-	ایتالیایی	۷۸۰۶
۱۰-	چینی	۷۳۶۲
۱۱-	هلندی	۵۰۳۵
۱۲-	کاتالان	۴۹۳۲
۱۳-	روسی	۹۵۴

www.idlewords.com/Crawler/crawl-Report.pl

به این پرسش، اظهارات متفاوتی بیان شد. دن گیل مور، وبلاگ‌نویسان را جزو روزنامه‌نگاران تلقی می‌کند اما ربکا بلود^{۱۱} با این نظر مخالف است و می‌گوید: «۹۹ درصد وبلاگ‌نویسان هرگز نمی‌توانند روزنامه‌نگار محسوب شوند، روزنامه‌نگاری مانند بقیه حرفه‌ها استاندارد خاص خود را دارد و نمی‌توان کسانی را که به این استانداردها دست پیدا نکرده‌اند ژورنالیست نامید.»^{۱۲}

کاز وئونومرا، جامعه‌شناس ژاپنی که در حال بررسی و مطالعه روی موضوع بحث‌برانگیز چالش روزنامه‌نگاری در عصر اطلاعات است می‌گوید: «واژه روزنامه‌نگار، معمولاً حرفه خاصی را در ذهن ما به تصویر کشیده است. اما در عصر اینترنت، بین تولیدکننده و فرستنده خبر با مخاطبان هیچ حدمرزی وجود ندارد، هر کس

می‌تواند در زمینه روزنامه‌نگاری به فعالیت پردازد و مهارت بالقوه انتقال اطلاعات و اخبار به دیگران را داشته باشد.»^{۱۳}

مهران، بلاگر رودخانه مهتاب^{۱۴} و رضا، بلاگر مهرستان^{۱۵} نیز در گزارشی پیرامون وبلاگ‌نویسی چنین ابراز عقیده می‌کنند: «وبلاگ‌نویسی نوعی روزنامه‌نگاری پست‌مدرن است، روزنامه‌نگاری که سردبیرش خودش است و بدون محدودیت‌های مرسوم در جامعه، هر آنچه را که دوست دارد می‌نویسد و با فشار دادن یک کلید توسط ماوس، مطالب خود را به اقیانوس بی‌کران اطلاعاتی اینترنت می‌فرستد. وبلاگ‌نویسان مثل روزنامه‌نگاران، درباره آنچه پیرامونشان می‌گذرد و گاه از دید روزنامه‌نگاران پنهان می‌ماند می‌نویسند. و خود تبدیل به منابع خبری و اطلاع‌رسانی شده‌اند. در جریان زلزله قزوین، یکی از همین وبلاگ‌نویسان، با گزارش‌های لحظه‌به‌لحظه و ارسال تصاویر بر روی اینترنت، گزارش‌هایی را بر روی اینترنت می‌فرستاد.»^{۱۶}

آنها همچنین معتقدند: «وبلاگ‌ها و تارنگارهای شخصی، نوعی بازتولید بیولوژیک جامعه اینترنتی‌اند. وبلاگ‌نویس‌ها بی‌آنکه خود بخواهند ژانر و هسته اصلی و اولیه ژورنالیسم مدرن را نیز بازتولید و تکثیر می‌کنند و از این زاویه، نوعی نخبه‌پروری نیز در ذات خود دارند.»^{۱۷} کارلوس لویس آلوارس، روزنامه‌نگار معروف اسپانیایی معتقد است: «خبر اتفاق نمی‌افتد، بلکه خلق می‌شود و اگر خبرنگاران نبودند، خبر هم نبود، در این صورت فقط وقایع وجود داشتند.»^{۱۸} اما امروزه مفهوم «روزنامه‌نگار و خبرنگار» با ظهور پدیده‌هایی همچون وبلاگ‌نویسی، دستخوش تغییر و دگرگونی شده‌اند. امروزه بسیاری از وقایع و رویدادها نه توسط روزنامه‌نگاران حرفه‌ای بلکه توسط وبلاگ‌نویسان گمنام آن‌هم به مفهوم واقعی «انتشار» در جامعه منتشر می‌شوند. حوادث و

بخشی از وبلاگ‌های فارسی توسط روزنامه‌نگاران و خبرنگاران نوشته می‌شوند و بخش عمده دیگری از وبلاگ‌های فارسی اگرچه توسط خبرنگاران حرفه‌ای نوشته نمی‌شوند اما دارای کارکرد خبری و اطلاع‌رسانی هستند به گونه‌ای که می‌توان آنها را «رسانه‌های جایگزین» در برابر «رسانه‌های حاکم» نامید.

نآرامی‌های خردادماه سال ۱۳۸۲ در تهران، توسط تعداد زیادی از وبلاگ‌نویسان غیرروزنامه‌نگار پوشش داده شد، طبق یک گزارش تحقیقی که توسط مؤسسه مطالعاتی ابرار معاصر تهران در این خصوص تهیه شده، بسیاری از گزارش‌های تولیدشده وبلاگ‌نویسان در خصوص این حوادث دارای ارزش‌ها و عناصر خبری حرفه‌ای ژورنالیستی بوده‌اند به‌طور که حتی اگر یک خبرنگار از یک رسانه رسمی هم به آن مناطق اعزام می‌شد چندی بیشتر از آنچه آن وبلاگ‌نویسان منتشر کرده‌اند دست نمی‌یافت.^{۱۹} کاری که وبلاگ «Lt-Smash» در جنگ آمریکا و انگلستان علیه عراق انجام داد نیز به گفته نویسنده این وبلاگ نوعی «ژورنالیسم ناشناس» بود.^{۲۰}

وبلاگ‌های روزنامه‌نگاران یا وبلاگ‌های خبری، جزو وبلاگ‌های حرفه‌ای و تخصصی به‌شمار می‌روند و برخلاف وبلاگ‌های عمومی و شخصی که درباره هر چیز و هر کسی می‌نویسند و احساسات شخصی خود را به رشته تحریر در می‌آورند، این نوع وبلاگ‌های خبری، از لحاظ محتوایی به روزنامه‌نگاری بسیار نزدیک است و می‌توان آن را شاخه‌ای از ژورنالیسم طبقه‌بندی کرد. البته تفاوت‌های ریزی نیز میان این دو وجود دارد.

رولان بارت، در رساله «نقطه صفر ادبیات»^{۲۱} وبلاگ‌نویس را «نویسا» و نه «نویسنده» می‌خواند. تفاوت نویسا و نویسنده از دیدگاه وی، فقط در بهره‌گیری از امکانات دو رسانه چاپی و الکترونیکی نیست. بلکه بیشتر در این است که در وبلاگ‌نویسی، بیش از آن که فرد در رسانه تأثیرگذار باشد. رسانه (وبلاگ) در فرد تأثیرگذار است و به او جهت می‌دهد. یعنی اگر نویسنده تا پیش از این به قصد جاودانگی کتاب می‌ساخت و می‌پرداخت. اکنون نوشتن در نظر نویسا یعنی نویسنده وبلاگ، به جبر رسانه (وبلاگ) نوعی روزمرگی و یک وظیفه روزانه است. نویسا کسی است که به جبر رسانه تن می‌دهد و روزمرگی را به جاودانگی ترجیح می‌دهد و کلام او ناویراسته و خام است. در این مفهوم، وبلاگ، چرک‌نویس افکار «نویسا» است که در معرض نگاه و قضاوت همگان قرار دارد.

حسین نوش‌آذر، نویسنده و تحلیلگر ایرانی می‌گوید: «روزنامه‌نگاری ساده‌تر از ادبیات در قالب وبلاگ خود را گنجانده است و خود را ساده‌تر با منطق این رسانه تطبیق داده است زیرا خبر قطعیت ندارد و روزمره است و با این حال هدف روزنامه‌نگار اطلاع‌رسانی است و کلمات پیوندی^{۲۲} و چند رسانگی رسانه وبلاگ^{۲۳} این امکان را برای روزنامه‌نگار فراهم می‌آورد که بر محور اطلاع‌رسانی با حلقه‌ای از

مخاطبان در ارتباط قرار گیرد، به این جهت اغلب وبلاگ را که زائری است مستقل، شاخه‌ای از روزنامه‌نگاری در نظر می‌گیرند که نادرست است، یا دست‌کم نمایانگر همه امکانات و استعدادهاى این رسانه نیست و این رسانه را در حد یک ابزار نوشتن خبر کاهش می‌دهد. هر چند که این، نوعی نگاه «کاربردی» است و به آینده نظر دارد و به یک معنا متضمن آینده این رسانه است. ممکن است در آینده نه چندان دور ادبیات خلاق از شبکه جدا شود و به همان راه دیرینه کتابت نشر برود. اما روزنامه‌نگاری و روزنامه‌نگاران می‌توانند در کار خبررسانی همچنان از امکانات ابزاری وبلاگ بهره‌مند شوند.»^{۲۲}

با وجود شخصی بودن وبلاگ‌ها، این امکان وجود دارد که تعدادی از وبلاگ‌نویسان به صورت گروهی دست به انتشار وبلاگ بزنند.

سرویس‌های وبلاگ‌نویسی این امکان را فراهم کرده‌اند که گروهی از نویسندگان به صورت مشترک، یک نشریه الکترونیکی تمام عیار را اداره کنند. بلاگر Blogger حتی برای این کار خدمات ویژه‌ای نیز ارائه می‌کند که اختصاص ID و پسوندد جداگانه برای هر یک از نویسندگان

وبلاگ عمومی و محدودیت امکان حذف یا ویرایش مطالب فقط در چارچوب تولیدکننده اصلی مطلب یا مدیر وبلاگ^{۲۳} از آن جمله است. علاوه بر آن ایجاد و راه‌اندازی وبلاگ‌های دونفره یا وبلاگ‌های انجمن‌ها و تشکل‌های مدنی که در آن چند نفر به انتشار مطلب و خبر می‌پردازند، به وبلاگ‌ها ماهیتی ژورنالیستی و خبرنگارانه بخشیده است.

در گسترده‌ترین شکل این پدیده، یک سایت اینترنتی خبری در کره جنوبی، این امکان را به تمام شهروندان داده است تا در آن مطلب بنویسند. در سایت "Ohmynews" همه اقدشار جامعه از دکتر گرفته تا دانشجو، کاسب، بازرگان، پروفیسورهای دانشگاه و حتی زنان خانه‌دار

■ تنها در طول سه هفته زمانی ۲۰ خرداد تا ۱۰ تیر ۱۳۸۲، حدود ۶۷ وبلاگ یا به صورت اختصاصی و یا با اختصاص دادن بخش عمده محتوایشان به انعکاس رویدادها و ناآرامی‌های تهران و شهرستان‌ها پرداختند و این چیزی بود که رسانه‌های رسمی به دلایلی مایل یا قادر به پرداختن یا انعکاس آن نبودند.

می‌توانند به عنوان «شهروندان گزارشگر» در به روزشدن اخبار، نقش داشته باشند. اویه‌اون هو، سردبیر این سایت خبری در خصوص سایت خود می‌گوید: «هدف ما از به راه انداختن این سایت خداحافظی با روزنامه‌نگاری قرن بیستم بود، جایی که مردم تنها می‌توانستند چیزها را از دیدگاه جریان اصلی رسانه‌ها^{۲۴} و یا رسانه‌های محافظه‌کار^{۲۵} ببینند.» او بر این باور است که هر شهروند کره‌ای می‌تواند یک گزارشگر باشد. در این سایت از مسائل سیاسی گرفته تا شایعات و رویدادهای بین‌المللی منتشر می‌شود، بدین سبب دربارهٔ صحت و سقم اخبار منتشره اویه اون هوسی، معتقد است که ما همه چیز را به مردم ارائه می‌دهیم و این آنها هستند که باید درست را از غلط تشخیص دهند. هم اینک ۲۶۳۰۰ شهروند گزارشگر کره‌ای برای این سایت مطلب می‌نویسند. رقمی که برای قوی‌ترین روزنامه‌های چاپی دنیا نیز رویایی دست‌نیافتنی است.^{۲۶}

وبلاگ‌ها، منبع خبری روزنامه‌نگاران

تعامل وبلاگ‌نویسان و

روزنامه‌نگاران از جنبه دیگری نیز قابل بررسی است. بسیاری از ژورنالیست‌ها به وبلاگ‌ها به عنوان یک منبع خبری دست اول و البته خام می‌نگرند، چرا که از فیلتر رندشدن اطلاعات تولیدی وبلاگ‌ها در عین حال که یک حسن محسوب می‌شود، درجه احتمال نادرست بودن آنها را نیز بالا می‌برد. برخی وبلاگ‌نویسان، به گفته خودشان حتی نوشته خود را یک‌بار هم مرور نمی‌کنند و شیرینی وبلاگ‌نویسی را در همین خام بودن و رها کردن عنان قلم می‌دانند. آنها هیچ محدودیتی برای خود قائل نیستند، با مخاطب خود صمیمی می‌شوند و اطلاعات خود را بی‌هیچ پیرایه‌ای در اختیار او قرار می‌دهند. در هر صورت «ارزش خبری» مطالب

نمودار شماره ۲. نهرست موضوعی وبلاگ‌های ثبت شده در سایت Persianblog

شماره	عنوان	فراوانی
۱-	آموزشی/تحقیقاتی	۱۰۵۹
۲-	اخبار	۱۸۲
۳-	ادبیات	۱۲۸۷
۴-	افغانستان	۲۱
۵-	اینترنت	۲۷۲
۶-	بزشکی	۱۲۴
۷-	تجارت و بازرگانی	۳۵۲
۸-	روزنامه‌نگاری	۲۵۹
۹-	زندگی	۱۶۵۶
۱۰-	سینما	۴۲۰
۱۱-	شخصی	۷۸۲
۱۲-	طبیعت/بحیطزیست	۸۶
۱۳-	طنز	۶۷۲
۱۴-	عمومی	۳۸۵۷
۱۵-	فلسفه و عرفان	۵۸۶
۱۶-	کامپیوتر/تکنولوژی	۱۲۸۷
۱۷-	مذهب	۵۳۹
۱۸-	موسیقی	۲۲۰
۱۹-	نویسندگی	۷۵۹
۲۰-	هنر	۹۰۹
۲۱-	ورزش	۲۳

www.persianblog.com

منبع

وبلاگ‌ها بسیار بالاست و قابلیت‌های آنها برای تبدیل شدن به «رسانه‌های جایگزین»^{۳۷} غیرقابل انکار است. برخی روزنامه‌نگاران با صرف کردن بخشی از اوقات کاری خود به گشت‌وگذار در کوچه پس‌کوچه‌های وبلاگ‌ها، به شکار سوژه می‌پردازند، مطالعه احساسات و دیدگاه‌های انبوه وبلاگ‌نویسان، در کمترین زمان، اطلاعات گرانبهایی به روزنامه‌نگار منتقل می‌کند که به دست آوردن آن از راه مشاهده یا مصاحبه یا تحقیق، مدت زمان زیادی طلب می‌کند. وبلاگ‌ها از این زاویه همچون دماسنج‌های اجتماعی هستند که درجه حرارت جامعه را نشان می‌دهند. با مطالعه وبلاگ‌ها به صورت هدفمند و آگاهانه می‌توان حتی به پیش‌بینی رخداد‌های آینده پرداخت و گرایش‌ها و تمایلات قشرهای خاصی از اجتماع را مورد ارزیابی قرار داد.

وبلاگ‌ها و وبلاگ‌نویسان نه تنها برای روزنامه‌نگاران بلکه برای اساتید دانشگاه و محققان اجتماعی و برنامه‌ریزان و قانونگذاران کشور، در حکم دستیاران پژوهشی بی‌مزد و منت به‌شمار می‌روند.

وبلاگ‌های خبری و جنگ عراق

عمر وبلاگ‌ها زیاد نیست و آنها ظرف سه‌سال اخیر به وجود آمده‌اند. رویدادهای ۱۱ سپتامبر و جنگ افغانستان و جنگ عراق تنها رویدادهایی هستند که وبلاگ‌ها در آن نقش اطلاع‌رسانی ایفا کردند.

در جنگ عراق، وبلاگ‌ها به یکی از منابع مهم اطلاع‌رسانی تبدیل شدند. نه تنها ده‌ها و صدها وبلاگ در زمینه جنگ ایجاد شد بلکه بسیاری از خبرنگاران و سربازان و افسران، مستقیماً در وبلاگ خود از صحنه جنگ می‌نوشتند.

شاید این اولین جنگی بوده باشد که خاطرات سربازان شرکت‌کننده در آن، نه بعد از جنگ و یا سال‌ها پس از آن، بلکه در حین جنگ و به صورت روزانه نوشته و منتشر شده است. بسیاری از مردم در آمریکا و اروپا و دیگر نقاط جهان برای به‌دست آوردن تصویر واقعی‌تری از جنگ عراق، علاوه بر مشاهده اخبار تلویزیون‌ها به مطالعه وبلاگ‌ها پرداختند. وبلاگ‌ها به دلیل انتشار اخباری که از فیلترهای مؤسسات خبری و نظامی عبور نکرده‌اند دارای جذابیت خاصی برای مردم هستند، البته برخی از اطلاعات منتشره در این‌گونه وبلاگ‌ها خام و نادرست بوده است و بعداً صحت و سقم آن مشخص شده، اما همین خاصیت سانسور نشدن، عامل مهمی برای رویکرد کاربران اینترنت به وبلاگ‌های جنگی بود. در نخستین روز جنگ، یک ستوان نیروی دریایی آمریکای در وبلاگ خود نوشت: امروز صدام دو تا از آن اسکادها که ادعا می‌کند ندارد

■ دن گیلور وبلاگ‌نویسان را جزو روزنامه‌نگاران تلقی می‌کند اما ربکا بلود با این نظر مخالف است و می‌گوید: «۹۹ درصد وبلاگ‌نویسان هرگز نمی‌توانند روزنامه‌نگار محسوب شوند، روزنامه‌نگاری مانند بقیه حرفه‌ها استاندارد خاص خود را دارد و نمی‌توان کسانی را که به این استانداردها دست پیدا نکرده‌اند ژورنالیست نامید.»

به طرف من شلیک کرد، بعداً رادیو فردا نوشت: «هر چند عراقی‌ها موشک‌های زیادی به مواضع نیروهای ائتلاف و به کویت پرتاب کردند، اما هیچ‌کدام از آنها برخلاف وبلاگی که آن افسر آمریکایی نوشته بود اسکاد نبود کوبین میکی، یک سروان دیگر نیروی دریایی که در کمپ پتریوت کویت مستقر بود نیز از طوفان شن و آذیرهای موشک که در اردوگاه مدام به صدا در می‌آمد در وبلاگ خود می‌نوشت. از جمله پرخواننده‌ترین وبلاگ‌هایی که از جبهه جنگ نوشته می‌شد وبلاگی به نام «Lt-Smash» بود؛ سایتی پر از جزئیات زندگی در اردوگاه، از جمله دعوا با یک افسر که از او تحت‌عنوان اژدها بانو یا Dragon Lady نام برده شده است.

جنگ عراق اولین جنگی بود که اینترنت و برخی پدیده‌های خاص آن مانند وبلاگ به‌طور جدی در بوته آزمایش قرار گرفتند. کمتر کسی برای دولت و طرفداران عراق در جنگ اخبار، شانس قائل بود. رژیم صدام با سانسورهای شدیدی که در طول سالیان گذشته اعمال کرده بود، عملاً صحنه را برای رسانه‌های غربی خالی گذاشته بود. در اینترنت نیز وضع به همین ترتیب بود. سایت رسمی خبرگزاری عراق، حتی قبل از جنگ از کار افتاده بود.

سایت رسمی صدام‌حسین نیز مدت‌ها بود به روز نشده بود و به همین ترتیب اندک سایت‌های رسمی دولت عراق از ارائه کوچک‌ترین خدمات خبری بازماندند. رژیم حاکم بر عراق که حتی مودم را با شرایط عجیب و بسیار مشکلی در اختیار شهروندان قرار می‌داد، هیچ‌گاه نفهمید اینترنت بهترین و ارزان‌ترین وسیله برای تبلیغ و ایجاد جنجال علیه نیروهای ائتلاف به‌شمار می‌آید. همین سهل‌انگاری‌ها باعث شد تا عملاً سایت‌های عراقی هیچ قدم مثبتی برای دفاع از کشورشان برندارند. در روزهای اول جنگ بسیاری از سایت‌های خبری، گزارش چند برابر شدن بازدیدکنندگان خود را ارائه کردند. اشتباهی خبری بسیار بالا، مردم را به سمت سایت‌هایی مانند BBC و CNN می‌کشاند. از طرفی اعمال سیاست‌های خبری برای حمایت از نیروهای ائتلاف و حذف برخی اخبار از رادیو و تلویزیون باعث شد بسیاری از مردم جهان شبکه‌های رادیو و تلویزیونی را رها کنند و به اینترنت روی بیاورند. جالب‌ترین پدیده، نحوه گزارش اخبار جنگ در وبلاگ‌ها بود. برای اولین بار بود که پدیده‌ای مانند وبلاگ قدرت خود را در انتقال اخبار جنگ و حاشیه آن نشان می‌داد. طبیعتاً وبلاگ‌هایی که توسط افراد حاضر در خط مقدم جنگ و در شهرهای عراق نوشته می‌شد، به سرعت مورد توجه قرار گرفت. البته تعداد کسانی که در این‌گونه وبلاگ مطلب می‌نوشتند زیاد نبود. این افراد به دو دسته تقسیم می‌شدند: گروهی از خبرنگاران خارجی و گروهی نیز

از مردم عادی ساکن عراق. البته تعداد عراقی‌هایی که وبلاگ خود را به صورت منظم به روز می‌کردند بسیار محدود بود. در حقیقت تنها یک نفر به نام سلام‌پکس که یک معمار ۲۹ ساله بود وبلاگ خود را به صورت منظم به روز می‌کرد. استقبال از سایت Dear-Raed به قدری زیاد شد که BBC یک گزارش اختصاصی در مورد آن

عناوین	دنیای کامپیوتر و ارتباطات	گاردین
۱- تعداد رشته‌ها	۱۱	۵
۲- تعداد هیأت‌دوران	۷	۲۲
۳- تعداد شرکت‌کنندگان	—	—
۴- جایزه نفرات برگزیده	دامین وهاست رایکان	۵۰۰۰ پوند
۵- تعداد کل وبلاگ‌های مجاز به شرکت در مسابقه	۵۰۰۰	۸۲۱۵۷۴
۶- مدت زمان برگزاری مسابقه	۲ ماه	۲ ماه

زمانی اگر سربازی خبری از جبهه جنگ به پشت جبهه محابره می‌کرد، به عنوان متخلف و مجرم در دادگاه صحرایی محاکمه می‌شد، اما در جنگ عراق، برخی سربازان با استفاده از لپ‌تاپ‌هایشان و تلفن ماهواره‌ای به نوشتن وبلاگ از خط مقدم جنگ مشغول می‌شدند.

1. www.ecvmagazine.com
2. www.VoAnews.com/persian

برخی دیگر از سربازان با استفاده از امکانات ارتباطاتی ناوهای آمریکا به نوشتن وبلاگ می‌پرداختند. وبلاگ Lt - Smash به آدرس www.Lt-Smash.us یکی از این نوع وبلاگ‌های جنگی بود. او در این وبلاگ روایت‌های متنوعی از مطالب عادی تا مشاهدات غم‌انگیز می‌نوشت.

ارتش آمریکا برخورد آزادانه‌ای با بلاگ‌نویسی و دسترسی سربازان به ارتباطات الکترونیکی داشت. تمام سربازان در ناوهای آمریکا E-mail داشتند و هر روز با آن دو یا سه بار، پیام ردوبدل می‌کردند. پدر یک سرباز گفت: نمی‌دانم پسرم کجاست شاید در کویت، بحرین یا عربستان باشد یا در قطر، او نمی‌تواند محل خود را فاش کند بنابراین من روزانه دو بار به سایت او می‌روم تا ببینم چکار می‌کند؟

وبلاگ www.warblogging.com در تابستان سال ۲۰۰۲ کمتر از ۱۰۰ مورد در روز بازدیدکننده داشت اما در نخستین روز جنگ در عراق ۱۲۰ هزار نفر از این وبلاگ بازدید کردند. در روزهای بعد این وبلاگ به طور متوسط روزانه ۶۰ هزار بازدیدکننده داشت. این افزایش، ناگهانی باعث شد تا دسترسی به آن به طور موقت مختل شود. بسیاری از وبلاگ‌ها فاقد تدارکات کافی برای پذیرش شمار زیاد مراجعه‌کنندگان هستند. لورا پویز، دانشجوی ۲۹ ساله آمریکایی که وبلاگ او روی یک سایت اسلامی به نشانی [www.Muhajabah.com/islam/icblog/veiled Allah.php](http://www.Muhajabah.com/islam/icblog/veiled>Allah.php) قرار دارد، ناچار شد در نوشته‌های خود تقاضای کمک مالی کند چون حجم مراجعه به بلاگ وی، ظرف چند روز اول جنگ ۳۰ برابر شده بود. ظرف ۲۴ ساعت خوانندگان برایش بیش از ۱۰۰ دلار جمع کردند. بلاگ‌نویس‌ها اغلب درباره جنگ نظراتی ابراز می‌کردند که رسانه‌های رسمی و جا افتاده از آن پرهیز می‌کردند. مثلاً یک وبلاگ‌نویس در مقاله‌ای که در روزهای اول جنگ نوشت خاطرنشان کرد سربازان آمریکایی و انگلیسی را همه آزادکننده نمی‌دانند. این دیدگاه با آن چیزی که معمولاً توسط گزارشگران تلویزیون‌های آمریکایی ارائه می‌شد کاملاً متضاد بود. خوانندگان چه پاسخ دادند؟ برخی کوشیدند با روانه کردن سیل درخواست اطلاعات، کامپیوترش را از کار بیندازند. با وجودی که

پخش کرد و احتمالاً همین گزارش صدها هزار نفر بازدیدکننده جدید برای وبلاگ راند عزیز به‌جود آورد. قطع نشدن برق و تلفن در بغداد کمک می‌کرد تا سلام‌پکس جریانات داخل شهر و وضع زندگی مردم را برای دیگران گزارش کند، نحوه نگارش و اضافه شدن تعداد بازدیدکنندگان اتهام جعلی بودن این وبلاگ را مطرح کنند و مدعی شوند این وبلاگ زیر نظر دولت عراق و یا آمریکا فعالیت می‌کند. نویسنده وبلاگ این ادعا را رد می‌کرد گرچه به نظر می‌رسد مسئولین دولت عراق ناآگاه‌تر از آن بودند که بخواهند به این وسیله توجه مردم را جلب کنند. درست یک روز پس از انتشار گزارش بی‌بی‌سی در مورد این وبلاگ، یعنی ۲۵ آوریل، دیگر سلام‌پکس هیچ یادداشتی در وبلاگ خود منتشر نکرد. سلام‌پکس بعداً وبلاگ خود را فعال کرد و اکنون دارای یک ستون ثابت در روزنامه‌گاردین است. شاید اگر ۱۰۰ وبلاگ عراقی از درون آن کشور به‌طور منظم گزارش می‌دادند بعضی از رسانه‌های غربی جرأت نمی‌کردند آشکارا اخبار جنگ را سانسور و تحریف کنند. این مسأله‌ای بود که مسئولین عراقی هیچ‌گاه نخواستند اهمیت آن را دریابند.

اما وبلاگ‌های خبرنگاران خارجی مقیم عراق نیز با استقبال خوبی همراه بود. در این میان وبلاگ گزارشگران بی‌بی‌سی که در آدرس www.BBC.Co.uk/reporters قرار داشت، یکی از بهترین‌ها بود. مسئولین این شبکه که سال‌هاست به عنوان یک سایت خبری فعالیت می‌کنند به خوبی آموخته بودند که باید از جریان وبلاگ بهره ببرند. در مقابل، اقدام عجیب شبکه سی ان ان در تعطیل کردن وبلاگ یکی از خبرنگاران خود شگفت‌انگیز بود. وبلاگ کوین (www.kevinsites) که از شمال عراق گزارش‌های جالبی به همراه عکس ارسال می‌کرد، هر روز بازدیدکنندگان زیادی را به سمت خود می‌کشاند ولی مسئولین CNN که احتمالاً از ارسال گزارش‌های مخالف سیاست، توسط کوین وحشت داشتند دستور تعطیلی آن را به کوین دادند. با بروز چنین اقداماتی و پخش اخبار ضدونقیض در اینترنت، مردم کم‌کم اشتیاق اولیه خود را برای کسب خبر از طریق اینترنت از دست دادند. گرچه طولانی‌شدن جنگ عامل مهمی در فروکش کردن اشتیاق خبری مردم جهان بود، ولی تأثیر سانسور و خبرهای غیرواقعی را

ISP وی از این کار جلوگیری کرد، دسترسی به بلاگ او تا مدتی دشوار بود.

کریستوفر آلبرتسون اولین خبرنگاری بود که با پولی که خوانندگان بلاگش جمع‌آوری کرده بودند توانست به منطقه جنگی عراق برود. اما وی با مشکلی کاملاً متفاوت روبه‌رو شد. هنگامی که آلبرتسون راهی مرز ترکیه - عراق برای کسب تجربه دست اول از جنگ بود، یکی از خوانندگان او وظیفه خود دانست که این خلاء موقت را با گذاشتن مقاله‌ای از نشریه نیویورک در سایت پر کند. آلبرتسون ناچار شد یادداشتی روی سایت بگذارد و خاطرنشان کند، گذاشتن مقاله روزنامه‌نگاری دیگر روی سایت وی نادرست و سایت وی به نشانی www.back-to-iraq.com مختص خود اوست. مقاله بعداً برداشته شد، برخی مشکلات فنی و اجتماعی است که خبرنگاران بلاگ‌نویس با آن روبه‌رو می‌شوند. آلبرتسون که خبرنگار سابق آسوشیتدپرس و

نیویورک دیلی‌نیوز است در پاسخ به سوآلی که با ای‌میل برایش فرستاده شده بود گفت: «این شکل روزنامه‌نگاری بازار افکار است و کسانی موفق می‌شوند که خوانندگان آن را معتبر بدانند» وی توانست بیش از ۱۱ هزار دلار از خوانندگانش دریافت کند که برای سفر وی به عراق و نگارش گزارش‌های روزانه کافی بود.»

نویسندگان بسیاری از وبلاگ‌ها در خط مقدم جنگ حضور نداشتند. اما اغلب آنها در قلب آمریکا بودند و به دلیل برخورداری از حجم بالای اطلاعات و موقعیت ویژه نویسندگی‌شان تفسیرهای منحصربه‌فردی را ارائه می‌دادند. این وبلاگ‌ها به دو گروه عمومی و وبلاگ‌های خبرنگاران و گزارشگران قابل تقسیم هستند.

A. وبلاگ‌های عمومی:

۱. وبلاگ Abu Aardvark

آدرس سایت: <http://abuaardvark.blogspot.com> در این وبلاگ مطالبی درباره عراق، سیاست خارجی این کشور، روابط بین‌المللی و خاورمیانه نوشته است.

۲. وبلاگ the Agonistg

آدرس سایت: www.agonist.org

این وبلاگ که اخبار جنگ را روزانه و گاه در هر ساعت به روز می‌کرد، توسط فردی به نام سین‌پاوتل کل نوشته می‌شد.

۳. وبلاگ The Agitator

آدرس سایت: www.theagitator.com

■ کاز وئونوما، جامعه شناس

ژاپنی: «واژه روزنامه نگار،

معمولاً حرفه خاصی را در ذهن ما

به تصویر کشیده است. اما در

عصر اینترنت، بین تولیدکننده و

فرستنده خبر با مخاطبان هیچ

حدومرزی وجود ندارد، هر کس

می‌تواند در زمینه روزنامه نگاری

به فعالیت بپردازد و مهارت

بالقوة انتقال اطلاعات و اخبار به

دیگران را داشته باشد.»

این وبلاگ توسط فردی ۲۷ ساله و ساکن واشنگتن به نام رادلی بالکو نوشته می‌شد که یکی از ستون‌نویسان سایت فاکس نیوز دات کام www.FoxNews.com است و در انستیتو کاتو هم به کار مشغول است.

۴. وبلاگ Blaster's Blog

آدرس سایت:

<http://blastersblog.blogspot.com>

این وبلاگ به لغاضی‌ها و جاروجنجال‌ها درباره گزارش‌های جنگی می‌پرداخت.

۵. وبلاگ The Command Post

آدرس: www.command-post.org که شامل

اخبار تازه و لینک‌های مرتبط با جنگ عراق بود.

۶. وبلاگ Daily Kos

آدرس: www.dailykos.com که شامل

تحلیل‌های سیاسی و اخبار مربوط به جنگ بود.

۷. وبلاگ Flit

آدرس: www.anappingturtle.net/jmc/flit اخبار

گونگون با تفاسیر این وبلاگ به سایت «وارمبث» لینک شده بود.

۸. وبلاگ Geek Philosopher

آدرس: www.geekphilosopher.com/main/page/bloghome.htm

که موضوعات مختلفی را پوشش می‌داد از جمله مطالبی از وبلاگ‌های جنگی. این وبلاگ توسط فردی به نام بارابی اولینک، نوشته می‌شد.

۹. وبلاگ Instapundit

آدرس: www.instapundit.com

پروفسور گلن رانیولد در این وبلاگ درباره همه چیز می‌نوشت از جمله

درباره جنگ

۱۰. وبلاگ Intel Dump

آدرس: <http://phil.carter.blogspot.com> این وبلاگ توسط یک

افسر سابق ارتش آمریکا نوشته می‌شد که در آن تحلیل‌ها و تفسیرهایی به صورت لحظه به لحظه ارائه می‌شد.

۱۱. وبلاگ Killing Goliath

آدرس: www.KillingGoliath.com این وبلاگ توسط فعالان

صلح راه‌اندازی شد و جنگ عراق و آمریکا را با نگاه مخالفت‌آمیز تعقیب می‌کرد.

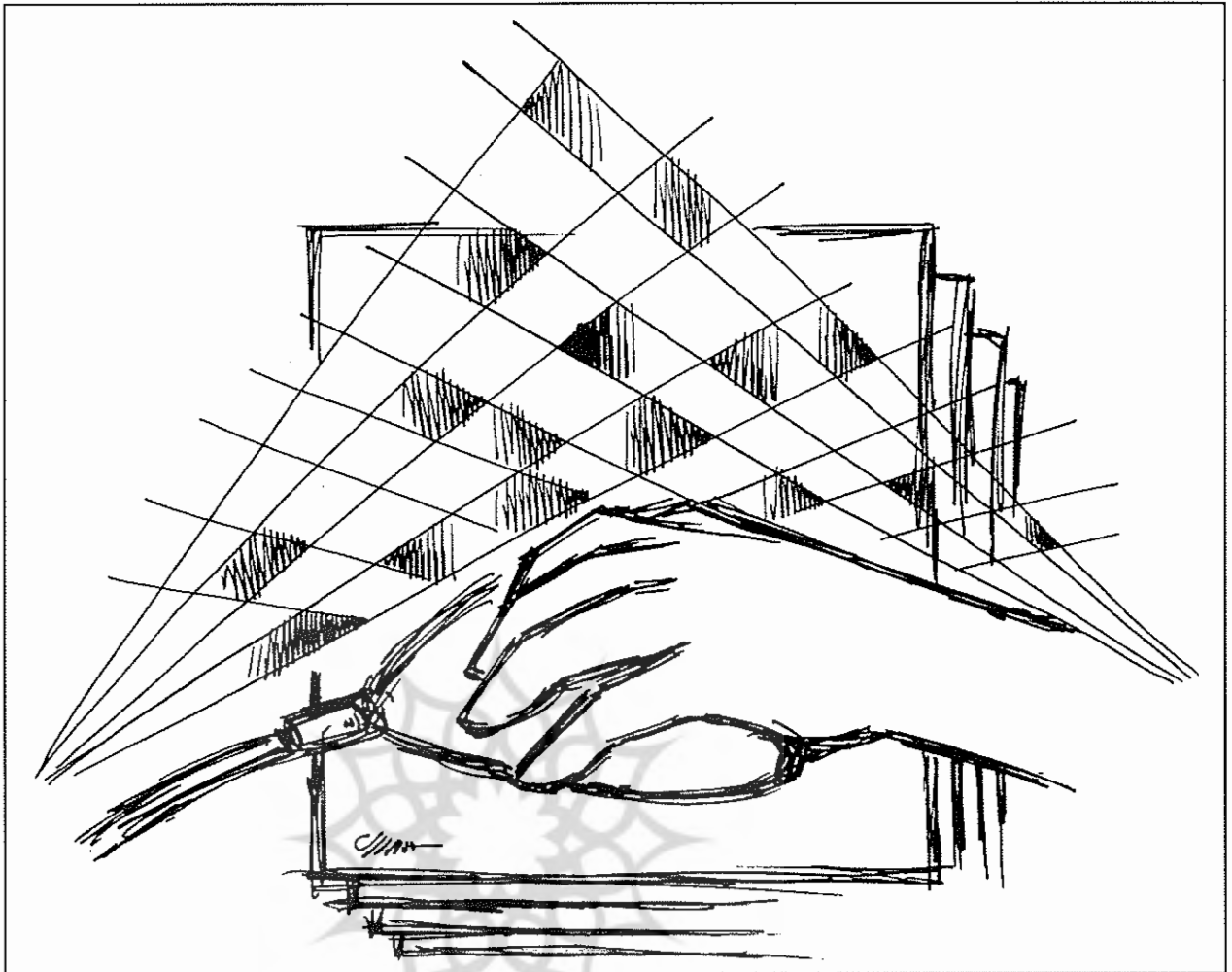
۱۲. وبلاگ All American Army Wife

آدرس: www.Allamericanarmywife.com این وبلاگ درباره خانواده

افراد بود که به جنگ رفته‌اند و شامل پیام‌های سلامتی سربازان نیز بود.

۱۳. وبلاگ Blogs of war

آدرس: www.blogsofwar.com این وبلاگ پرطرفدار، لینک‌های متعددی به تعداد زیادی سایت‌های

خبری برقرار کرده و اخبار جنگ را پوشش می‌داد.

۱۴. وبلاگ A-Minute Longer-Asoldier's Tule که توسط یک نیروی ذخیره ارتش آمریکا نوشته می‌شد. آدرس: www.rooba.net/will که توسط یک نیروی ذخیره ارتش آمریکا نوشته می‌شد.

B. وبلاگ‌های روزنامه‌نگاران:

علاوه بر وبلاگ‌های شخصی تعدادی از خبرنگاران و روزنامه‌نگاران معتبر نیز در جریان این جنگ به وبلاگ‌نویسی روی آوردند که اتفاقاً به دلیل حضور اغلب آنها در منطقه جنگی، این وبلاگ‌ها از حال و هوای خاصی برخوردار بودند و به نسبت اخبار موثق‌تری را تولید و بازدیدکنندگان بیشتری را به خود جلب می‌کردند که از آن میان می‌توان به وبلاگ‌های زیر اشاره کرد:

۱. وبلاگ Back to Iraq.o

آدرس: www.back-to-iraq.com این وبلاگ که در جریان جنگ عراق از شهرت خاصی برخوردار شد توسط یک گزارشگر سابق

آسوشیتدپرس و روزنامه اخبار نیویورک نوشته می‌شد. کریستوفر آلبرتسون که خود را یک روزنامه‌نگار مستقل نامیده با سفر به شمال عراق و ارسال گزارش‌ها و عکس‌های زنده از وقایع این منطقه توانست توجه بسیاری را به سمت خود جلب کند، به نحوی که بازدیدکنندگان این وبلاگ به دلیل تلاش‌های نویسنده بیش از ۱۰ هزار دلار به حساب وی پول واریز کردند تا او به گزارش‌های خود ادامه دهد.

۲. وبلاگ گاردین

آدرس: www.guardian.co.uk/weblog وبلاگ روزنامه گاردین در بریتانیا از جمله موفق‌ترین وبلاگ‌های انگلیسی به شمار می‌رود که در طول جنگ عراق نیز توانست توجه بازدیدکنندگان زیادی را به خود جلب کند.

۳. وبلاگ سایبر ژورنالیست

آدرس: www.cyberjournalist.net/geatures/iraqwarblog.html این وبلاگ نیز با انتشار رخدادهای جنگ آمریکا و انگلیس علیه عراق

در واقع به یک وبلاگ جنگی که توسط روزنامه‌نگاران نوشته می‌شود تبدیل شد.

۴. وبلاگ «کوین سائیتس»

آدرس: www.kevinsites.net یک گزارشگر سی.ان.ان این وبلاگ را راه‌اندازی کرد و شامل فایل‌های صدا، عکس و اخبار منحصر به فرد در مورد جنگ بود.

این وبلاگ پس از آن که شبکه سی.ان.ان به خاطر تداخل در اطلاع‌رسانی دستور تعطیلی آن را صادر کرد متوقف شد. با این حال هنوز در آرشیو آن، مطالب جالبی برای خواندن موجود است.

وبلاگ «بلاگ در جنگ» نیز توسط سه نفر به نام‌های جان، دایا و تیم نوشته می‌شد. اکثر موضوعاتی که در این وبلاگ مطرح می‌شد از منابعی مثل خبرگزاری‌ها و شبکه‌های خبری به دست می‌آمد. اما همان‌گونه که در این وبلاگ

نوشته شده بود این وبلاگ توسط سربازان آمریکایی حمایت می‌شد. در این وبلاگ، لینک‌های متعددی از کسانی که راجع به جنگ می‌نویسند دیده می‌شد. نکته جالب قرار دادن ساعت به وقت بغداد و واشنگتن در این وبلاگ بود که خواننده را در زمان وقوع رویداد قرار می‌داد. این وبلاگ توسط چندین نفر به‌طور مرتب به روز می‌شد. در یادداشت روز پنج آوریل نوشته شده: گرچه هدف من از این وبلاگ جمع کردن گزیده مسائل مختلفی است که در جنگ اتفاق می‌افتد، اما بسیاری از شما از من سؤال کردید. بله باید بگویم آنچه باید اتفاق می‌افتاد اکنون پیش روی شماست. «تی شرت‌های فرودگاه بین‌المللی شهر بغداد» لطفاً کلیک کنید.

وبلاگ دیگری با نام «خاطرات بسیار کوتاه استرایکرز» توسط پنج سرباز نوشته می‌شد، می‌توان نوشته‌های این پنج تن را راجع به جنگ از

■ بسیاری از ژورنالیست‌ها به وبلاگ‌ها به عنوان یک منبع خبری دست اول و البته خام می‌نگرند، چرا که از فیلتر رد نشدن اطلاعات تولیدی وبلاگ‌ها در عین حال که یک حسن محسوب می‌شود، درجه احتمال نادرست بودن آنها را نیز بالا می‌برد.

خوانندگان وبلاگ گفته‌های او را تأیید نمی‌کند و می‌نویسد: من فکر نمی‌کنم هیچ‌کس گمان کند پیشرفت‌های زیادی به سرعت در شهر بغداد به دست آمده است. من فکر می‌کنم این دود ناشی از انفجار، نتیجه گشت‌زنی‌های شناسایی کوچکی است که برای تقویت مواضع در اطراف بغداد صورت گرفته و با مقاومت‌هایی روبه‌رو شده است. ما باید مواضع خود را تقویت کنیم.

گاهی اوقات با خواندن چنین وبلاگ‌هایی متوجه می‌شویم که سربازان وبلاگ‌های یکدیگر را می‌خوانند و گاهی خبر دوست خود را تکذیب یا اصطلاح می‌کنند.

یکی از رویدادهای نادری که پس از اتمام جنگ در عراق رخ داد، افشای ماهیت یکی از مشهورترین وبلاگ‌نویس‌های جنگ بود.

سن پاول کلی، که مقالات معروف «کشمکش» را درباره این جنگ به صورت وبلاگ منتشر کرده بود، متهم است این مطالب

را از منابع دیگر منتشر کرده و بیشتر این مطالب گزارشاتی کوتاه درباره جنگ بوده‌اند. او این مطالب را از سایت اختصاصی این بنگاه خبری به آدرس www.us-iraqwar.com نقل کرده و پذیرفته که یکی از مشترکان این شبکه بوده است. یکی از مدیران Starfor به نام متیو بیکر، اعلام کرده که بسیاری از مطالب مندرج در سایت «کشمکش» نقل موبه‌موی مطالب دیگران بوده است.

مقاله «افشای حوادث جنگ» در سایت Starfor منتشر شد و شامل گزارش‌ها، تجزیه و تحلیل و خاطرات روزانه جنگ بود. نخستین بار شخصی به نام ژنرال روی، متوجه تخلف «کلی» شد. او در سایت جنگی خود کلی، را به دزدی ده‌ها اثر از Starfor متهم کرد. او می‌گوید در روز ۳۱ مارس به این موضوع پی‌برده و تمام مطالب «کلی» را در سایت Starfor مشاهده کرده است.

پاول کلی، به واسطه اخبار منتشره درباره جنگ، شهرت فراوانی به دست آورده است. نیویورک تایمز و برخی نشریات دیگر او را یک وبلاگ‌نویس ماهر قلمداد کرده‌اند. در ۲۸ مارس، سردبیر نیوزویک در مقاله آن‌لاین خود گفته است: سن پاول کلی با مؤسسات B.B.C.C.N.N و Fox News و نیویورک‌تایمز

روز اول تا آخر مشاهده کرد. آنها سعی می‌کردند خبرهایی را که از دیدگاه خود صحیح است تأیید کنند. یکی از این سربازان به نام لئونل مندراک، در یادداشت روز پنج آوریل نوشته بود: هزار سرباز عراقی امروز کشته شدند و یک تانک آنها منهدم شد. اکنون دود عظیمی تمام شهر بغداد را پوشانده و این شهر در سکوت فرو رفته اما یکی از

نمودار شماره ۴. تفاوت‌های فنی وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری سنتی

عنوان	وبلاگ‌نویسی	روزنامه‌نگاری سنتی
۱- دروازه‌بانی خبر	نویسنده وبلاگ	سلسله مراتب تحریریه
۲- گفت‌وگو روایتی	اول شخص مفرد	سوم شخص مفرد
۳- زبان نوشتاری	غیررسمی و خودمانی	رسمی و کلاسیک
۴- عرصه خبرنگاری	نرم‌خبر	سخت‌خبر
۵- نقد رسانه‌ای	همو	مخالف
۶- منابع خبری و صراحت	معلوم‌نویسی	مجهول‌نویسی
۷- فرامتن Hyperlink	وجود دارد	وجود ندارد
۸- قانون حاکم	عرف اجتماعی و ضوابط ثبت نام	قانون مطبوعات
۹- پس‌فرست	فوری و سریع	کند و زمان‌بر
۱۰- مخاطبان	شبکه‌بند	شهروند

همکاری داشته است. او به تنهایی یک وبلاگ تهیه کرده و به تفسیر و پیگیری مسائل مربوط به جنگ عراق و آمریکا مشغول است. مؤسسات خبری دیگر نیز هستند که از «کلی» طرفداری کرده‌اند Dallas Morning دربارۀ او می‌گوید: سایت خبری کلی بیش از ۱۳۰/۰۰۰ مطلب درباره جنگ ارائه کرده و سبب افزایش تعداد کاربران و استفاده آنها از اخبار منتشره شده است. وبلاگ‌های مربوط به جنگ بسیار با ارزش هستند. مقاله کلی، با نام کشمکش سبب بروز مباحث فراوانی شده است. برخی او را متهم می‌کنند که مطالب دیگران را به نام خود منتشر کرده است اما کلی، می‌گوید: کاربران سایت او به اخبارش ایمان دارند و اخبار او را حقیقی می‌دانند و بسیاری از خوانندگان آثار او با ارسال ایمیل از او تشکر می‌کنند. اما اکنون این طرفداری از کلی رنگ باخته است. یکی از علل شهرت و عمومیت یافتن وبلاگ‌ها نوع نگرش و نشر اخبار

به وسیله آنهاست. زیرا روش آنها با روش نشریات تفاوت دارد. یکی از متخصصان مسائل نشریات معتقد است که یکی از علل شهرت وبلاگ‌ها، سرعت انتشار خبر به وسیله آنهاست و این امر سبب افزایش تعداد خوانندگان آنها شده است. در حال حاضر برخی از مردم به اخبار منتشر شده به وسیله وبلاگ‌ها بیش از اخبار CNN و Fox News اهمیت می‌دهند.

یک وبلاگ‌نویس عراقی با نام مستعار سلام‌پکس، در وبلاگی با نام راند عزیز dear raed درباره زندگی در بغداد می‌نویسد: یادداشت‌های او که با استقبال زیادی مواجه شد حاوی تجربه زندگی در بغداد زیر بمباران‌ها، تأثیر بمباران‌ها بر زندگی روزمره و دیدگاه مردم کوچه و بازار درباره رویدادهای عراق است. این معمار ۲۹ ساله از اواخر سال ۲۰۰۲ تاکنون یادداشت‌هایی درباره رویدادهای داخلی عراق نظیر انتخابات، بازرسی‌های سازمان ملل متحد و آمادگی برای جنگ را در وبلاگ خود منتشر کرده بود. او گزارش‌های دست‌اولی از حملات هوایی علیه بغداد نوشته و گفته با مشاهده بلندشدن هواپیماهای ب . ۵۲ از بریتانیا می‌دانسته که شش ساعت بعد شهر بغداد بمباران خواهد شد. این مسأله که بمباران آمریکا نیروی برق و تلفن‌های بغداد را در هفته‌های اول از کار نینداخته بود، به سلام‌پکس، امکان داده بود تا پس از شروع عملیات نیز بتواند یادداشت‌های روزانه خود را منعکس کند. سلام پکس نوشته: با بسته شدن بیشتر مغازه‌ها، کمبود مواد غذایی و بالا رفتن شدید قیمت‌ها، زندگی در بغداد از جریان افتاده است. خیابان‌ها خلوت و بزرگ‌ترین گروه مردم در خیابان‌ها، اعضای مسلح حزب بعث هستند که

■ برخی وبلاگ‌نویسان، به گفته خودشان حتی نوشته خود را یک بار هم مرور نمی‌کنند و شیرینی وبلاگ‌نویسی را در همین خام بودن و رها کردن عنان قلم می‌دانند. آنها هیچ محدودیتی برای خود قائل نیستند، با مخاطب خود صمیمی می‌شوند و اطلاعات خود را بی‌هیچ پیرایه‌ای در اختیار او قرار می‌دهند.

در خندق‌ها، میدان‌ها و چهارراه‌ها سنگر می‌گیرند. به عقیده بی.بی.سی این وبلاگ تکمیل‌کننده گزارش‌های نظامی بود که مردم از طریق تلویزیون از آن آگاهی می‌یافتند. پل بولتین، خبرنگار امور فنی بی.بی.سی سعی کرد دریابد آیا این سایت توسط فردی در عراق یا از کشور دیگری اداره می‌شود. بولتین می‌گوید به گمان او این سایت تقلبی نیست و سلام‌پکس همان کسی است که خود ادعا می‌کند. سلام خود در پاسخ به کسانی که به سایت او بدگمان هستند نوشت: «خواهش می‌کنم با ارسال ایمیل از من نپرسید که من وجود خارجی دارم یا نه؟ اگر باور نمی‌کنید سایت را نخوانید، من ترفند تبلیغاتی هیچ کسی نیستم، البته به غیر از خودم» پس از سرنگونی صدام، برای چند هفته این وبلاگ down پایین بود اما از اواخر اردیبهشت ۸۲، وبلاگ مذکور مجدداً Online شد.

سلام پکس پس از پایان جنگ، در ستون ثابتی از روزنامه گاردین خاطرات خود را در جنگ عراق مرور می‌کند.

روایت دیگری از وبلاگ راند عزیز

با شروع جنگ، سلام پکس نویسنده وبلاگ راند عزیز 'Dear Raed' بیشتر به وضعیت داخلی بغداد پرداخت و سعی کرد مشاهدات خود را در اینترنت منتشر کند. سلام در روزهای اول جنگ نوشت: بغداد به حالت آماده‌باش کامل در آمده است، در جای جای شهر سنگرهایی که با گونی‌های پر از شن ایجاد شده‌اند دیده می‌شود. از ساعت شش بعدازظهر به بعد کسی در خیابان‌ها به جز افراد گارد ریاست‌جمهوری عراق دیده نمی‌شود، مردم شب‌ها را در پناهگاه‌ها سپری می‌کنند. در اطراف شهر بغداد گودال‌هایی ایجاد شده که درون آن پر از نفت است تا موقع هجوم نیروهای مهاجم به آتش کشیده شود. سلام‌پکس، ایمیل‌های مختلفی دریافت کرد و به شدت مورد توجه قرار گرفت تا جایی که رسانه‌های خبری نیز از او نوشتند. اما در هفته سوم جنگ و با بمباران مرکز مخابرات بغداد، صدای سلام‌پکس نیز خاموش شد. شاید اگر مردم عراق به اینترنت و وبلاگ‌نویسی دسترسی داشتند خیلی بهتر و بدون واسطه می‌توانستند فجایعی را که در عراق رخ می‌داد به گوش مردم جهان برسانند.

خبرنگاران وبلاگ‌نویس در جنگ

جذابیت وبلاگ‌نویسی در جنگ به قدری زیاد است که حتی شبکه‌ای مثل بی.بی.سی علاوه بر انتشار اخبار رسمی و حرفه‌ای‌اش

اقدام به یک ابتکار خبری کرده و صفحه‌ای مخصوص وبلاگ‌نویسی خبرنگارانش ایجاد کرده است. این نشان می‌دهد که وبلاگ‌نویسی تأثیر خود را بر رسانه‌های رسمی هم گذاشته است. گزارشگران و خبرنگاران بی.بی.سی علاوه بر آن که از جبهه‌های نبرد در قالب خبرنگاران همراه و از بغداد در قالب خبرنگاران مستقر در پایتخت عراق، خبرها و گزارش‌های خود را مخابره می‌کردند این امکان را نیز داشتند که فراتر از خبرها را هم منتشر کنند. خبرنگاران بی.بی.سی احساسات و تجارب شخصی خود را در کنار رویدادها ثبت کرده و از مشاهدات عینی و بی‌واسطه خود با زبان شخصی و غیررسمی در این وبلاگ می‌نوشتند.

کل گزارش‌های وبلاگی خبرنگاران

بی.بی.سی در این آدرس قابل مطالعه است:

<http://news.BBC.co.uk2/hi-log>

-de pth/world.2002/reporters

شاید رسانه‌های بزرگ این بار خواستند پیش‌دستی کنند و اجازه ندهند که مانند ۱۱ سپتامبر از رسانه‌ها و وبلاگ‌های شخصی و مستقل جا بمانند.

رسانه‌ها و وبلاگ‌ها

از زمانی که حوزه «فناوری اطلاعات»^{۲۸} یا «اینترنت و رایانه» هم به حوزه‌های خبری مطبوعات اضافه شده، خبرنگاران ویژه IT تربیت شده‌اند که کارشان تولید اطلاعات، مقالات و اخبار در این حوزه است و بخشی از صفحات IT مطبوعات نیز به انتشار یا بازتاب یا معرفی وبلاگ‌ها اختصاص یافته است. همچنین خبرگزاری‌های کشور، سرویس‌های خاص IT راه‌اندازی کرده و بسیاری از رسانه‌ها به انتشار ویژه‌نامه‌های IT و اینترنت می‌پردازند. کمک گرفتن از وبلاگ‌نویسان یا بهره‌برداری از مطالب وبلاگ‌ها به خصوص وبلاگ‌های تخصصی، بخشی از برنامه‌های این صفحات و ویژه‌نامه‌های IT را تشکیل می‌دهد. انتشار بی‌دربی برخی مطالب و مقالات وبلاگ‌ها در روزنامه‌ها و ویژه‌نامه‌های خاصی باعث شد تا نویسندگان این وبلاگ‌ها معترض شده و به مسائلی مانند حقوق مؤلف، کپی‌رایت و ضرورت اخذ اجازه از صاحبان مقالات، برای انتشار آنها اشاره کنند. امری که البته هیچ جایگاه قانونی مستحکمی در ایران نداشته و بیشتر در حد حرف و آرزو باقی مانده است بدین ترتیب می‌توان گفت همزمان با بازانتشار مطالب مطبوعات در وبلاگ‌ها، مطبوعات نیز از مطالب وبلاگ‌ها تغذیه کرده و به نوعی همزیستی مسالمت‌آمیز در کنار یکدیگر دست یافته‌اند!

■ در جنگ عراق، وبلاگ‌ها به یکی از منابع مهم اطلاع‌رسانی تبدیل شدند. نه تنها ده‌ها و صدها وبلاگ در زمینه جنگ ایجاد شد بلکه بسیاری از خبرنگاران و سربازان و افسران، مستقیماً در وبلاگ خود از صحنه جنگ می‌نوشتند.

در یک نمونه دیگر یک روزنامه مشهور عصر ایران، مطالب یک وبلاگ تخصصی را عیناً به عنوان بخشی از گزارش تحقیقی صفحه پنج خود مورد استفاده قرار داد و ظاهراً آب از آب هم تکان نخورد^{۲۹} از سوی دیگر اهمیت و نفوذ وبلاگ‌نویسی، بسیاری از مطبوعات و رسانه‌ها را متقاعد کرده است که علاوه بر نسخه‌های چاپی و دیجیتالی اقدام به راه‌اندازی وبلاگ‌مخصوص آن رسانه نیز بکنند. روزنامه گاردین، پیشگام راه‌اندازی وبلاگ رسانه‌ای در این زمینه است. گاردین دارای وبلاگی است که محتوای آن متفاوت با نسخه چاپی بوده و ارتباط گسترده‌ای با مخاطبان برقرار کرده است. این روزنامه چاپ انگلستان نه تنها خود دارای وبلاگ است بلکه از مشوقان وبلاگ‌نویسی نیز هست به طوری که در سال ۲۰۰۳ میلادی، اقدام به برگزاری مسابقه وبلاگ‌نویسی کرد. هدف این مسابقه، تشویق و بالابردن سطح حرفه‌ای وبلاگ‌نویسی در میان وبلاگ‌های موجود در انگلستان اعلام شد. پنج رشته اعلام شده از سوی گاردین که به آنها جایزه تعلق گرفته عبارتند از: بهترین طراحی وبلاگ، بهترین استفاده از عکس در وبلاگ، بهترین وبلاگ‌نویس زیر ۱۸ سال، بهترین وبلاگ تخصصی و بهترین وبلاگ از نظر نگارش «گاردین آن لاین از همه متقاضیان شرکت در این مسابقه دعوت به ثبت‌نام و معرفی وبلاگ‌های خود کرده است. ۲۲ متخصص روزنامه‌نگاری و وبلاگ‌نویسی این مسابقه را داوری می‌کنند و برندگان این مسابقه در روز ۱۸ دسامبر (۲۷ آذرماه سال جاری) معرفی می‌شوند. برنده هر رشته ۵۰۰ پوند از گاردین جایزه می‌گیرد. وبلاگ‌های به زبان انگلیسی رتبه اول وبلاگ‌ها را در جهان به خود اختصاص داده‌اند.^{۳۰} در ایران نیز نشریه دنیای کامپیوتر و ارتباطات^{۳۱} در سال ۱۳۸۱ اقدام به برگزاری اولین دوره مسابقه برترین وبلاگ‌های فارسی در اینترنت کرد. این مسابقه در دو بخش «داوری عمومی» و «داوری هیأت داوران نشریه» برگزار شده و در بخش عمومی، با آرا بازدیدکنندگان، ۱۱ وبلاگ در ۱۱ رشته مختلف برگزیده شدند و در بخش هیأت داوران نیز شش وبلاگ انتخاب شدند و طی مراسمی در تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۱۶ در سالن همایش‌های مرکز مخابرات ایران از آنها تجلیل شد.^{۳۲}

رسانه‌ها و شبکه‌های دیگری همچون MSNBC، فاکس‌نیوز FoxNews و بی.بی.سی نیز از پدیده وبلاگ‌نویسی حمایت کرده و از وبلاگ به عنوان روشی نوین برای خبرنگاران خود یاد می‌کنند. آنها حتی وبلاگ خبرنگاران خود را در سایت خبری خویش قرار داده‌اند. یکی از مدیران MSNBC معتقد است: وبلاگ‌ها در زمره وسایل نوین

خبرنگاری هستند آنها وسیله‌ای بسیار خوب برای گزارش اخبار و داستان‌های فاش نشده و اطلاع‌رسانی به خوانندگان می‌باشند. اما در مقابل، برخی دیگر از رسانه‌ها از جمله AOL مجله تایم و نیویورک‌تایمز، وبلاگ را روش صحیح روزنامه‌نگاری تلقی نمی‌کنند. آنها با این روش به شدت مخالفت کرده و علیه آن موضع‌گیری و اقدام کرده‌اند. مقامات سی.ان.ان نیز اعتقادی به وبلاگ‌نداشته و برای دسترسی به اخبار، روش‌های دیگر را کاملاً ترجیح می‌دهند. آنها معتقدند وجود یک سردبیر (Editor) برای تدوین اخبار ضروری است و این امر سبب می‌شود که آن شبکه با امنیت بیشتری به کار خود ادامه دهد و همه از ارسال اخبار صحیح مطمئن باشند و بدانند که اخبار ارسالی توسط فردی مسئول بازبینی و تدوین می‌شود، در آن صورت افکار شخصی مستقیماً از شبکه جهانی پخش نخواهد شد و پس از موشکافی و اثبات صحت، در شبکه قرار می‌گیرد.^{۳۳}

قابلیت‌های نرم‌افزارهای وبلاگ‌نویسی، رایگان بودن اکثر سرویس‌دهندگان وبلاگ، خصوصیت لینک دهی وبلاگ‌ها، زبان روایی و خودمانی‌تر وبلاگ‌ها، و سرانجام ویژگی دریافت نظرات مخاطبان (Comments) و رابطه تعاملی با مخاطب، باعث شده است تا رسانه‌ها، وبلاگ را به عنوان یک امکان ارزان و راحت برای انتشار اخبار و دیدگاه‌ها بیابند و بر همین اساس می‌توان پیش‌بینی کرد که مطبوعات و رسانه‌های بیشتری در آینده به این پدیده رو بیاورند، چنانکه اکنون بسیاری از شرکت‌ها، سازمان‌ها، روابط عمومی‌ها و انجمن‌ها و تشکلات به سمت راه‌اندازی وبلاگ روی آورده و اطلاع‌رسانی به انبوه مخاطبان وبلاگ‌ها را در دستور کار خود قرار داده‌اند، در کنار سایت شدن برخی وبلاگ‌ها، بسیاری از سایت‌ها نیز به سمت وبلاگ شدن حرکت می‌کنند. برخلاف تحلیل کسانی که وبلاگ‌نویسی را یک تب زودگذر می‌دانستند و معتقد بودند این تب به زودی فروکش خواهد کرد، اکنون صحبت از موج دوم رویکرد به وبلاگ‌نویسی است. به عنوان نمونه، روزنامه نیویورک‌تایمز گزارش داده که علی‌رغم نتایج تحقیقی که توسط شرکت تحقیقات Preseus Development به عمل آمده و نشان از کم شدن علاقه مردم به وبلاگ دارد، علاقه روزنامه‌نگاران و جوانان آمریکایی به وبلاگ افزایش یافته است. در تحقیق شرکت مذکور آمده بود که ۶۶ درصد از چهارمیلیون و ۱۰۰ هزار وبلاگی که هم‌اکنون روی اینترنت وجود دارد، به حال خود رها شده‌اند و حداقل از آخرین باری که روزآمد شده‌اند دوماه می‌گذرد. اما گزارش نیویورک‌تایمز حاکی از آن

■ **رولان بارت، در رساله «نقطه صفر ادبیات» وبلاگ‌نویس را «نویسا» و نه «نویسنده» می‌خواند. تفاوت نویسا و نویسنده از دیدگاه وی، فقط در بهره‌گیری از امکانات دو رسانه چاپی و الکترونیکی نیست. بلکه بیشتر در این است که در وبلاگ‌نویسی، بیش از آن‌که فرد در رسانه تأثیرگذار باشد. رسانه (وبلاگ) در فرد تأثیرگذار است و به او جهت می‌دهد.**

است که موج نویی در گرایش روزنامه‌نگاران و جوانان به راه‌اندازی وبلاگ پیدا شده و پیش‌بینی می‌شود شمار وبلاگ‌های فعال از ۱/۶۲۰ میلیون در سال ۲۰۰۲ به ۳/۳۰۰ میلیون تا آخر سال ۲۰۰۳ و به ۵/۸۶۰ میلیون تا پایان سال ۲۰۰۴ برسد^{۳۴} از یاد نباید برد که عمر سه الی چهار سال برای وبلاگ، زمان چندان زیادی برای ارزیابی قطعی میزان استقبال رسانه‌ها از وبلاگ‌ها نیست و باید همچنان چشم به آینده دوخت.

وبلاگ‌نویسی و آموزش آکادمیک روزنامه‌نگاری

اگر وبلاگ‌نویسی را بخشی از سایر ژورنالیسم^{۳۵} بدانیم به این نتیجه خواهیم رسید که دیر یا زود این پدیده در دانشکده‌های ارتباطات و روزنامه‌نگاری نیز جای پای محکمی پیدا خواهد کرد. در حال حاضر دانشگاه برکلی آمریکا دوره‌های مخصوص وبلاگ‌نویسی برای دانشجویان روزنامه‌نگاری و خبرنگاری راه‌اندازی کرده است. اگرچه هنوز از این دوره‌ها در دانشگاه‌های ایران خبری نیست، اما تعدادی از دانشجویان پیش‌تاز در رشته‌های ارتباطات و کامپیوتر، خود به راه‌اندازی وبلاگ اقدام کرده و بخش اعظمی از وبلاگ‌های موجود فارسی توسط دانشجویان اداره می‌شود و مهم‌ترین سرویس ارائه‌دهنده وبلاگ فارسی Pprsianblog توسط سه دانشجو راه‌اندازی شده است.

حداقل ۱۰ وبلاگ تخصصی ارتباطات و روزنامه‌نگاری توسط دانشجویان رشته‌های ارتباطات دانشگاه‌های تهران، علامه طباطبایی و دانشگاه آزاد اسلامی اداره می‌شود و اخیراً در پی طرح ایده تأسیس «انجمن دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ارتباطات»، وبلاگی با همین نام بر روی سرور، پرشین بلاگ راه‌اندازی شده که به انعکاس مسائل و مشکلات و دیدگاه‌های دانشجویان مذکور در جهت ارتقای سطح علمی و حرفه‌ای آنها می‌پردازد.^{۳۶}

برخی اساتید رشته ارتباطات و یا مدرسان این رشته نیز دارای وبلاگ‌هایی با کاربردهای آموزشی بوده و حتی یکی از دانشجویان مقطع دکتری ارتباطات، پایان‌نامه دکترای خود را بر روی وبلاگ قرار داده است^{۳۷} بدین ترتیب می‌توان گفت که وبلاگ‌نویسی در محیط‌های آکادمیک هم مورد استفاده قرار می‌گیرد و هم تئوریزه می‌شود.^{۳۸}

همچنین طبق گفته دکتر یونس سُکرخواه در وبلاگ «دات» دانشکده ارتباطات دانشگاه علامه طباطبایی، در آینده صاحب واحدی به نام «روزنامه‌نگاری الکترونیک» خواهد شد که سرفصل‌های آن عبارتند از:

- خبرنگاری و فیچرنویسی پیشرفته
Advanced News Feature Writing
- گزارشگری خبری الکترونیک
Electronic News Reporting
- مقدمه‌ای بر مولتی مدیا
Introduction to Multimedia
- مقررات و اخلاق در روزنامه‌نگاری
الکترونیکی

Law Ethics in E-journalism

همچنین نگارنده که دانشجوی کارشناسی ارشد روزنامه‌نگاری دانشگاه آزاد اسلامی تهران است، طرحی را تحت عنوان «انجمن علمی روزنامه‌نگاری الکترونیک» به دانشگاه آزاد ارائه کرده که بخشی از آن آموزش وبلاگ‌نویسی به دانشجویان رشته‌های ارتباطات و روزنامه‌نگاری است. این طرح مورد موافقت و تأیید مسئولان دانشگاه قرار گرفته و اینک در مراحل مطالعات اجرایی قرار دارد.^{۳۳}

مخاطبان وبلاگ‌ها و مخاطبان روزنامه‌ها

مخاطبان وبلاگ‌ها تفاوت اساسی با مخاطبان روزنامه‌ها دارند. خوانندگان وبلاگ‌ها به دلیل دارا بودن حداقلی از سواد دیجیتالی، رفاه اجتماعی و انگیزه‌های روانشناختی، قشری ممتاز و خاص در جامعه هستند که رسانه‌های سنتی نتوانسته‌اند آنها را اقناع و ارضاء کنند. این مخاطبان که اکثر آنها را جوانان، زنان، دانشجویان و روشنفکران تشکیل می‌دهند عموماً نوجو، منتقد و دارای اندیشه‌های رادیکالیستی هستند، هر چیزی را به راحتی نمی‌پذیرند، رک‌گو و صریح هستند و با کسی تعارف ندارند، چون قدرت واکنش در برابر اخبار و رویدادها را دارند، بلافاصله از خود عکس‌العمل نشان می‌دهند. میدان مجادله وبلاگ‌ها، هم میدان استدلال و منطق است و هم میدان احساسات و سفسطه! آنها با کلیشه و کلیشه‌گرایی مخالفند، حرف‌های رسمی و کلیشه‌ای را پس می‌زنند. نویسنده مطلب را هو می‌کنند و با انتشار کامنت‌های متعدد، عقاید او را بی‌رحمانه بمباران می‌کنند. وبلاگ‌خوان‌ها با هیچ‌کس تعارف ندارند، گاهی با یک‌بار کلیک روی یک وبلاگ، برای همیشه مشتری پروپاقرص او می‌شوند و گاهی با یک‌بار بازدید از یک وبلاگ برای همیشه آن را ترک می‌کنند. وبلاگ‌خوان برای وقت و هزینه‌ای که می‌کند و پشت کامپیوتر متصل به اینترنت می‌نشیند، ارزش قائل است. کسی را به زور نمی‌توان خواننده یک وبلاگ کرد. گاهی در مقابل یک مطلب دو پاراگرافی، ۵۰ کامنت منتشر می‌شود که از اصل مطلب هم غنی‌تر و جالب‌تر است. وبلاگ و جامعه وبلاگ‌خوان، میدان تضارب‌آرا و

■ از زمانی که حوزه «فناوری اطلاعات» یا «اینترنت و رایانه» هم به حوزه‌های خبری مطبوعات اضافه شده، خبرنگاران ویژه IT تربیت شده‌اند که کارشان تولید اطلاعات، مقالات و اخبار در این حوزه است و بخشی از صفحات IT مطبوعات نیز به انتشار یا بازتاب یا معرفی وبلاگ‌ها اختصاص یافته است.

اندیشه‌ها و گفت‌وگویی فرهنگ‌ها و دیدگاه‌هاست. برخلاف روزنامه‌ها که ستون‌های «نظرات یا تلفن‌های خوانندگان» آنها پر از دیدگاه‌های موافق با نظرات روزنامه است و البته این امر اتفاقی نیست، مطالب ستون کامنت‌های وبلاگ‌ها آکنده از دیدگاه‌های مخالف و موافق است و همین به جذابیت وبلاگ‌ها می‌افزاید. مخصوصاً که قدرت انتشار کامنت منحصراً در اختیار مخاطب است و او می‌تواند حتی همزمان با انتشار مطلب اصلی، به انتشار پیام خود راجع به آن موضوع بپردازد و این چیزی است که حتی در مخیله روزنامه‌های سنتی نیز نمی‌گنجد. از این زاویه روح وبلاگ‌نویسی با روح دموکراسی پیوند نزدیک‌تری دارد و اگر نظریه‌پردازان علوم سیاسی و ارتباطات، وبلاگ‌نویسی را نیز رکن دیگری از دموکراسی بخوانند، سخن به گزاف نگفته‌اند.

از سوی دیگر مخاطبان وبلاگ‌ها برخلاف مخاطبان روزنامه‌ها متعلق به یک مکان جغرافیایی و زمان خاص نیستند. وبلاگ‌ها و رسانه‌های سایبر، مرزهای جغرافیایی را در نوردیده و به جای «شهروندان روزنامه‌خوان» مفهوم جدیدی به نام «شبه‌کوند» آفریده‌اند.^{۳۴}

تفاوت‌های فنی وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری

با وجود شباهت‌های فراوانی که میان وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری وجود دارد و این دو موضوع را به یکدیگر بسیار نزدیک کرده است. تفاوت‌ها و تمایزهای برجسته‌ای نیز میان آنها وجود دارد از جمله:

۱. فیلتر یا دروازه‌بانی خبر: تقریباً در هیچ روزنامه‌ای در جهان، خبر یا مقاله تولید شده مستقیماً به دست انتشار سپرده نمی‌شود و این خبرها و مقاله‌ها از فیلترهای متعددی همچون دبیرسرویس، ویراستار، معاون سردبیر، سردبیر، مدیرمسئول و دبیرفنی عبور می‌کند. اما مطالب یک وبلاگ معمولاً به صورت مستقیم و آن‌لاین از طرف نویسنده، بدون ویراستاری محتوایی شخص دیگر و معمولاً بدون تجدیدنظر و حتی غلط‌گیری و بازخوانی، روی وبلاگ منتشر می‌شود. بی‌جهت نیست که اولین وبلاگ‌نویس مشهور ایرانی نام وبلاگ خود را «سردبیر: خودم» گذاشته است!

به عقیده دکترنعیم بدیعی^{۳۵} در روزنامه‌نگاری الکترونی، کاربران روزنامه‌های الکترونی، جای سردبیران را گرفته‌اند، انتخاب مطلب، توسط کاربران صورت می‌گیرد، هرکاربر به دنبال تأمین نیازهای اطلاعاتی خویش است. محدودیت جا در صفحه روزنامه‌های

الکترونیکی (و بالطبع وبلاگ‌ها) وجود ندارد، امکان شخصی‌سازی^{۲۲} و جست‌وجوی مطالب در نشریات سایبر وجود دارد و دروازه‌بانی خبر^{۲۳} توسط مخاطب صورت می‌گیرد^{۲۴}.

۲. گفتمان روایتی: از نظر گفتمان روایتی تفاوت‌های عمده‌ای میان وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری وجود دارد که می‌توان آن را در پنج بخش خلاصه کرد:

الف: در گفتمان رسانه‌های چاپی، راوی عمدتاً از زاویه سوم شخص مفرد به روایت می‌پردازد و استفاده از ضمیر اول شخص مفرد (من) اساساً در گفتمان چاپی جای ندارد و ممنوع قلمداد می‌شود اما وبلاگ‌ها در نقطه مقابل قرار دارند. آنها در هر روایتی دیدگاه‌های شخصی خودشان را مطرح می‌کنند.

ب: وبلاگ‌ها از زبان غیررسمی استفاده می‌کنند حال آن‌که گفتمان روزنامه‌ها به طرز کلاسیک، رسمی و جدی است.

بسیاری از وبلاگ‌نویس‌ها حتی به زبان گفتاری، مطلب می‌نویسند یعنی همان‌گونه که صحبت می‌کنند می‌نویسند و این مشخص‌ترین وجه افتراق یک مطلب در یک وبلاگ یا در یک روزنامه است.

این نوع کاربرد زبان فارسی در وبلاگ‌ها، باعث انتقادات شدیدی از سوی صاحب‌نظران شده است تا حدی که از آن به عنوان «گند ابتذال زبان فارسی در وبلاگستان» یاد کرده‌اند. مثلاً این انتقاد: «پایبند نبودن یا پایبندنماندن به اصول درست‌نویسی زبان فارسی، اعم از املائی درست کلمات تا رسم‌الخط، پیش پا افتاده‌ترین تأثیری است که پدیده وبلاگ‌نویسی به عنوان یک امر مبتذل در شخصیت فرهنگی وبلاگ‌نویس ایجاد می‌کند. همچنین بالاترین حد تأثیر ابتذال آسان‌گیری بر خود در بیان هرگونه ادعای فرهنگی، فلسفی، دینی و هنری است. بیان احساس شخصی، آن‌چنان که لحن و زبان هم‌گویای احساس باشد و شخصی‌بودن آن، در هر حوزه و رشته‌ای، نه مذموم که کارکرد وبلاگ است. اما مدعیانه سخن راندن در هر حوزه‌ای، تأثیر گرفتن از روح مبتذل وبلاگ‌نویسی است. این تأثیرپذیری گریزناپذیر است. محیط مبتذل، تأثیر خودش را ذره ذره گذاشته است. همان‌طور که در بین مردم ایران هیچ کس نیست که جلوی دوربین تلویزیون در پایان هر سؤال تخصصی بگوید نمی‌دانم، در وبلاگ‌نویسی هم این ابتذال مجسم کاملاً رخ نموده که هر کسی به خود حق می‌دهد به جای سؤال کردن استدلال کند، و حکم صادر کند؛ به خصوص در رشته‌های علوم انسانی و هنری که همه ایرانیان در آن سرآمدند! این‌گونه است که وبلاگ‌نویسی بعد از مفتضح کردن خط و زبان فارسی، توانسته هر

■ قابلیت‌های نرم‌افزارهای وبلاگ‌نویسی، رایگان بودن اکثر سرویس‌دهندگان وبلاگ، خصوصیت لینک دهی وبلاگ‌ها، زبان روایی و خودمانی‌تر وبلاگ‌ها، و سرانجام ویژگی دریافت نظرات مخاطبان و رابطه تعاملی با مخاطب، باعث شده است تا رسانه‌ها، وبلاگ را به عنوان یک امکان ارزان و راحت برای انتشار اخبار و دیدگاه‌ها بیابند.

موضوع جدی و اندیشه‌ورزانه را نیز به لحن بیماری ابتذال بکشد و مثل سرطان پیشرفت کند و نویسنده و خواننده و همه را مبتلا کند. دریغ از ذره‌ای رعایت اصول نگارشی که هم شامل واژه می‌شود و هم مفهوم را در برمی‌گیرد. دریغ از نگهداری حرمت تفکر، همه چیزمان دارد فدای سرعت و تکرار و ساده‌گیری و شهرت و ابتذال می‌شود و بس^{۲۵}»

اما در مقابل، کسان دیگری هم هستند که وبلاگ‌ها را عامل تولید محتوا در اینترنت دانسته و بر نقش مؤثر آنها در رشد و توسعه زبان فارسی در اینترنت تأکید می‌کنند. این گروه معتقدند وبلاگ‌نویسی با همه ایرادها و معایبی که داشته، توانسته جایگاه زبان فارسی را در اینترنت ارتقا دهد و با رشد و بالندگی و امکان ظهور و بروز اندیشه‌های مختلف و مخصوصاً انتقاد از خود، حرکتی رو به رشد داشته باشد. راه‌اندازی وبلاگ‌هایی همچون «زبان فارسی در دنیای ارتباطات» و داغ بودن مباحثی همچون نقدهای شدید و آسیب‌شناسانه در وبلاگ‌ها، نشانه پویایی و زنده بودن این پدیده است. همین نکته، این امید را زنده نگه می‌دارد که وبلاگ‌ها بتوانند با خاصیت خود ترمیمی و خود انتقادی، نقاط ضعف خود را برطرف کرده و به سمت شکوفایی بیشتر پیش بروند. تعامل بیشتر مطبوعات و وبلاگ‌ها و نخبگان دانشگاهی با این پدیده، به سالم‌سازی فضای وبلاگ‌نویسی کمک خواهد کرد.

ج. قدرت رسانه‌های چاپی در عرصه «سخت‌خبرها» Hardnews بسیار بالاست حال آن‌که وبلاگ‌ها در این زمینه بسیار ضعیف هستند و در عوض در عرصه «نرم‌خبرها» Soft News بسیار فعالند.

د. گفتمان رسانه‌های چاپی اساساً با آنچه که در محافل دانشگاهی به آن «نقد رسانه‌ای» Media Criticism می‌گویند در ستیز است در حالی که گفتمان تولیدی وبلاگ‌ها را می‌توان تا حدودی ادامه طبیعی مباحث مطروحه در نقد رسانه‌ای به حساب آورد.

ه: «مجهول نویسی» Passive Voice در رسانه‌های چاپی نشانه قدرت و حرفه‌ای بودن است مثلاً «محافل آگاه بر این عقیده‌اند که...»، اما مجهول‌نویسی در وبلاگ‌ها وجود ندارد و یا ضعف تلقی می‌شود. محور گفتمان وبلاگ، روحیه صراحت و معلوم‌نویسی Active Voice است.

برخی پیام‌های خوانندگان برای مقالات منتشره روزنامه‌نگاران در وبلاگ‌هایشان، براین نکته تأکید می‌کنند که: «در وبلاگتان محافظه‌کار

نباشید و اینقدر خشک و رسمی و تشریفاتی ننویسید»، «تمایز وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری سنتی و رسمی، بیش از هر چیز در دیدگاهی شخصی است که به اخبار و رویدادها افزوده می‌شود. حتی روزنامه‌نگاران وبلاگ‌نویس نیز هنگام نقل یک جز یا ارائه یک تحلیل به مرزهایی که در رسانه‌های رسمی رعایت می‌شود توجه نمی‌کنند و برش‌هایی از احساسات درونی، نظرات شخصی و برداشت‌های فردی خود را به مطلبشان می‌افزایند.»^۳

۳. وجود فرامتن در وبلاگ‌ها^۴

یکی از تفاوت‌های اساسی وبلاگ‌ها با روزنامه‌های سنتی، وجود پدیده‌ای به نام فرامتن یا Hyperlink در وبلاگ‌هاست. وبلاگ‌ها با لینک دادن به این و آن و پیدا کردن اخبار و مطالب متنوع و نقل و استنادهای متعدد و متناوب به دیگران، شناخته شده‌اند.

بدین‌ترتیب وبلاگ‌خوان علاوه بر مطالعه نظر و دیدگاه وبلاگ‌نویس با نظرات دیگران از جمله نظرات مخالفان آن دیدگاه یا مستندات آن اظهارنظر نیز مستقیماً آشنا می‌شود، او با کلیک کردن روی یک واژه، به ادبیات جهانی آن واژه دست می‌یابد، گاه آرشیو نشریات یا سایت‌ها را با این لینک‌ها می‌کاود، سراغ متن اصلی (ترجمه نشده) می‌رود، به نقشه‌ها، فایل‌های صوتی و تصویری، صفحات گرافیکی و استنادات آن دست می‌یابد چنین خاصیتی به هیچ‌وجه برای روزنامه‌های چاپی^۵ میسر و امکان‌پذیر نیست.

۴. قانون و حقوق حاکم بر وبلاگ‌ها

سرانجام آن‌که روزنامه‌نگاران و مطبوعات تحت‌پوشش قانون مطبوعات قرار داشته و ملزم به رعایت این قانون و خطوط قرمز آن هستند. حال آن‌که برخلاف چالشی که میان طرفداران شمول قانون مطبوعات بر وبلاگ‌ها و مخالفان این دیدگاه وجود دارد، هنوز قانون مدون و مشخصی برای فعالیت وبلاگ‌نویسان وجود ندارد.^۶ و عرف اجتماعی و مقررات ثبت‌نام سرویس‌های وبلاگ‌نویسی، «پرشین بلاگ» و «بلاگر» تنها ضوابط حاکم بر این عرصه هستند. در واقع آزادی حاکم بر دنیای اینترنت و به تبع آن وبلاگ‌ها یکی از عمده‌ترین جذابیت‌های این پدیده است.

همین بی‌قانونی در عرصه وبلاگ‌ها، در عین ایجاد یک نوع فضای باز، باعث شده تا هیچ مقررات و ضوابطی برای حمایت از تولیدکنندگان محتوا در وبلاگ‌ها نیز وجود نداشته باشد.

■ تمایز وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری سنتی و رسمی، بیش از هر چیز در دیدگاهی شخصی است که به اخبار و رویدادها افزوده می‌شود. حتی روزنامه‌نگاران وبلاگ‌نویس نیز هنگام نقل یک جز یا ارائه یک تحلیل به مرزهایی که در رسانه‌های رسمی رعایت می‌شود توجه نمی‌کنند و برش‌هایی از احساسات درونی، نظرات شخصی و برداشت‌های فردی خود را به مطلبشان می‌افزایند.

جمع‌بندی نهایی
وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری دارای مرزهایی مشترک بوده و بریکدیگر تأثیرات متقابل گذاشته‌اند. وبلاگ‌نویسی بخشی از روزنامه‌نگاری الکترونیکی و سایبرژورنالیسم به شمار می‌رود. شناخت مکانیزم‌های تأثیرگذاری این دو بر یکدیگر مستلزم مطالعات و پژوهش‌های گسترده‌تر در این زمینه است. وبلاگ‌نویسی فارسی قابلیت‌های منحصر به فرد خود را در عرصه اینترنت نشان داده است، وبلاگ‌نویسی بستری برای شناسایی و پرورش استعدادها و نویسندگی و روزنامه‌نگاری است. این عرصه، نیازمند قانونگذاری و تعیین ضوابط حمایتی و نه ضرورتاً کنترلی است آموزش شیوه‌های جدید روزنامه‌نگاری الکترونیکی در دانشکده‌های ارتباطات و روزنامه‌نگاری ضروری است. ایران ۲۱۵ سال پس از انتشار اولویت روزنامه در جهان، صاحب نخستین روزنامه شده، این تأخیر زمانی برای رادیو و تلویزیون حدود ۲۰ سال بود و وبلاگ‌نویسی با فاصله‌ای حدود یک تا دو سال وارد زبان فارسی شد و طی همین مدت نیز توانست توانایی‌های خود را عرضه کند. این فرصت نباید از دست برود.^۷

<http://ziayi.persianblog.com>

منابع و پی‌نوشت‌ها:

1. <http://admin.persianblog.com>

۲. این جزوه تحت عنوان «حوادث اخیر ایران در آینه وبلاگ‌ها» توسط نگارنده به سفارش مرکز تحقیقات ابرار معاصر تهران تهیه شده و به عنوان «بولتن ویژه» جهت بهره‌برداری مسئولان و پژوهشگران، منتشر شده است.

۳. روزنامه همشهری، سه‌شنبه ۲۸ آبان ۱۳۸۱، شماره ۲۹۰۳، صفحه انفورماتیک «وبلاگ‌نویسی و روزنامه‌نگاری نوین»، همچنین نگاه کنید به سایت «جابلس» به آدرس: www.jabolsa.com

۴. اولین وبلاگ فارسی توسط «سلیمان جدیدی» نوشته شد، به آدرس: [www.globalpersian.com/salman/web](http://loghtml.com/salman/) ولی نام حسین درخشان به خاطر ارائه قالب‌های

فارسی وبلاگ که منجر به شیوع وبلاگ‌نویسی به زبان فارسی شد، برآوازه شد. وبلاگ‌او به آدرس www.j.hoder.com اکنون جزو وبلاگ‌های مسدود شده در ایران است!

روزنامه‌نگاری ایران، شهر هرت نشریات الکترونیک، لیلی غرق‌شقیعی dex5.htm
www.kayhan news.com/۸۲۰۳۱۱۱kin و روزنامه کیهان ۱۳۸۲/۲/۲۳، ص ۵، فناوری
اطلاعات پرهزینه و کم‌بازده، روند رایانه‌ای شدن در عصر فناوری اطلاعات، پرستو
قادری www.koyhannews.com/۸۲۰۲۲۲۳kindox5.htm

30. www.Voanews.com/persian/article.cfm?Objectid=4...11/3/2003

۳۱. مبتکر این مسابقه محمود اروج‌زاده میرمنول ماهنامه دنیای کامپیوتر و
ارتباطات بود.

۳۲. گزارش کاملی از اسامی برگزیدگان اولین دوره مسابقه برترین وبلاگ‌های
فارسی در این آدرس وجود دارد.

۳۳. وبلاگ‌ها و روزنامه‌نگاران، روزنامه آسیا، اول اردیبهشت ۱۳۸۲.

۳۴. جام جم آن لاین ۱۷۷/۲۰۰۳-osp-۱۷۷/۲۰۰۳=۲۲۲۸۱t=osp-۱۷۷/۲۰۰۳ news Jamdaily.net/show
www.jame

35. Syber journalism

۳۶. وبلاگ انجمن دانشجویان و فارغ‌التحصیلان ارتباطات به آدرس: blog.com
http://anjomanict.persian

۳۷. وبلاگ دات، متعلق به دکتر یونس شکرخواه به آدرس: space.blogspot.com
http://Younes

۳۸. وبلاگ فرهنگ و ارتباطات متعلق به حسام‌الدین آشنا به آدرس:

۳۹. طرح «ایجاد انجمن علمی روزنامه‌نگاری الکترونیک» که مورد تأیید
دکتر مظاهری معاون فرهنگی دانشگاه آزاد قرار گرفته، به دلایلی از جمله مسائل مالی و
بودرکراتیک، در مرحله اجرایی متوقف مانده و قرار است با فراهم شدن امکانات لازم،
به مرحله نهایی برسد. همچنین بنیاد مطالعات آسیایی به سرپرستی و مدیریت پروفیسور
کاظم جاجرمی از این طرح حمایت می‌کند و در صورت اجرا نشدن طرح در دانشگاه
آزاد، جزو طرح‌های آموزش دیجیتال بنیاد مذکور قرار خواهد گرفت.

40. Netizen

۴۱. چالش روزنامه‌نگاری الکترونی، دکتر نعیم بدیعی، سایت ایران و جامعه
اطلاعاتی.

42. Personalization

43. gate keeper

۴۴. دکتر نعیم بدیعی، همان، ص ۵.

۴۵. زنده‌باد کند ابتذال در وبلاگستان! ۲۹۸۸۷۸۶۰۶-۲۹۸۸۷۸۶۰۶ www.khabgard.com/id=

۴۶. وبلاگ نویسی، پنج نکته. در یک گفت‌وگو، دکتر یونس شکرخواه، دومین کتاب
نوشتن، گردآورنده: کاظم رهبر، کتاب خورشید، تهران: ۱۳۸۲، ص ۱۱۵.

47. Hyperlink

48. Printed Media

49. http://persianblog.com/?date

۵۰. گزارش هم‌اندیشی مطبوعات و توسعه، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها،
اسفند ۱۳۸۱.

5. www.persianblog.com

6. http://ashrafzade.Persianblog.com

7. http://muzi.persianblog.com

مصطفی توانلو قاجار اکنون وبلاگ‌نویسی را در قالب یک سایت شخصی دنبال
می‌کند به آدرس: www.ghajar.ws

۸. ده خبرنگار و نویسنده روزنامه خراسان که دارای وبلاگ هستند عبارتند از:

الف: قلم به دست مزدور! baniasadi.persianblog.com

ب: خبرنگار جناب‌نویس crimesst.persianblog.com

ج: خبرنگار ورزشی panahifard.persianblog.com

د: تنهایی‌ها mbaghen.persianblog.com

ه: کاریکاتور caricature.persianblog.com

و: خبرنگار ziaiy.persianblog.com

ز: اقتصاد ایرانی iran-economic.persianblog.com

ح: سردبیر خراسان sardabirkhorasan.persianblog.com

ط: رسانه‌ها rasaneha.persianblog.com

ی: مدیر منول ghazali.persianblog.com

۹. ربکا بلود وبلاگ‌نویس مشهور و نویسنده کتاب «راه‌نمای وبلاگ».

۱۰. روزنامه همشهری. همان.

11. www.ccwmagazine.com/Issues/Issue10/sepehr/shams-PRINT.HTM

۱۲. وبلاگ رودخانه مهتاب به آدرس: moonstrand.persianblog.com

۱۳. وبلاگ مهرستان به آدرس: mrs spider.persianblog.com

۱۴. خبرگزاری دانشجویان ایران «ایسنا»، وبلاگ‌نویسی، روزنامه‌نگاری

پست مدرن، ۳۰۰۳، ۶، ۳۰۰۳=۳۰۰۳ www.isna.ir/news/News print.aspx

۱۵. همان، ص ۳.

۱۶. روزنامه‌نگاری در وب می‌میرد، کورش شمس، سایت ماهنامه دنیای کامپیوتر

www.ccwmagazine.com

۱۷. حوادث اخیر ایران در آیین وبلاگ‌ها، مؤسسه مطالعات ابراز معاصر تهران،

تیرماه ۱۳۸۲، ۴، ۱۱۰۰۴.html www.jiran-emrooz.de/farhang/nushaz

۱۸. وبلاگ Ltsmash

۱۹. درآمدی بر وبلاگ‌نویسی و مسابقه وبلاگ‌های برتر

20. Links

21. Multi media

۲۲. همان. درآمدی بر وبلاگ‌نویسی و مسابقه وبلاگ‌های برتر، ص ۲.

23. Administer

24. Main stream Media

25. Conservatist Media

۲۶. شهروندان گزارشگر و وداع با روزنامه‌نگاری قرن بیستم، نشریه الکترونیک

www.Jame Jam Online.com ۱۳۸۲ ۲۶ اردیبهشت

27. Alternative Media

28. Information Technology

۲۹. روزنامه کیهان، ۱۳۸۲/۲/۱۱، ص ۵، ظهور ناگهانی نشریات الکترونیک در